

Tijl Uilenspiegel en Reintje de Vos, ofwel één van de meest populaire genres in de middeleeuwen, de schelmenroman, worden in deze vijfde aflevering van onze serie Nederlandse literatuur op postzegels door de heer J. Tolsma onder de loep genomen.

Nederlandse literatuur op postzegels (5)

Middeleeuwse schelmenstreken

Eén van de meest populaire genres in de middeleeuwen was ongetwijfeld het dierdicht. Het is een gedicht waarin dieren de rol van mensen spelen, maar waarin ze voorzien zijn van één karakteristieke eigenschap. Zo is de leeuw machtig, de wolf gemeen, en de haas bang.

Wat heeft het nu voor zin dieren in de rol van mensen voor te stellen? Op de eerste plaats biedt het de schrijver of verteller de gelegenheid scherpe kritiek op de maatschappij te geven, zonder dat hij daardoor in moeilijkheden komt met de autoriteiten. Op de tweede plaats biedt zo'n verhaal ruime identificatiemogelijkheden voor de toehoorders. Iedereen herkent in de beschreven figuren wel een persoon die hem of haar sympathiek dan wel antipathiek is.

Het bekendste voorbeeld van zo'n dierdicht is wel "Van den Vos Reinaerde", 't verhaal over de sluwe Reintje de vos, dat in allerlei variaties tot op de dag van vandaag populair is gebleven.

De introductie van het verhaal vertelt dat de schrijver, ene Willem, een befaamd auteur is die al eens eerder een geruchtmakend boek heeft geschreven, nl. de Madoc. Dit boek was zo scherp van toon dat Willem er nog al eens wakker van heeft gelegen:

Willem die Madoc maecte
waer hi dicken (dikwijls) omme waecte.

Deze zelfde Willem nu heeft een boek geschreven over de streken van Reinaert. Het publiek begreep de reclameboodschap en concludeerde: dat belooft wat!

1

Het verhaal komt heel in het kort hier op neer:
Er komen bij Koning Nobel, de leeuw, veel klachten binnen over de misdaden van Reinaert. Zo klaagt de wolf Isegrim:

dat hi (Reinaert) mijn wijf hevet verhoert (mijn vrouw heeft verkracht)
en mijn kinderen hevet misvoert (mishandeld)
(nl.) dat hi se besekede daer si laghen
so dat er drie noit ne saghén (nooit meer konden zien)
en sijn worden staerblint (stekeblind).

Reinaert wordt voor de Koning gedaagd. De boden die hem moeten halen, lukt het echter niet hem naar het hof te krijgen. Pas na de derde keer komt

hij en wordt veroordeeld tot de galg. Terwijl zijn grootste vijanden de galg al oprichten, weet Reinaert met een verhaal over een verborgen schat de hebzucht van de Koning z6 te prikkelen dat de voltrekking van het vonnis wordt uitgesteld. Reinaert wordt op bedevaart gestuurd om te boeten voor zijn zonden, maar hij maakt dankbaar van de gelegenheid gebruik om zijn werkterrein te verplaatsen, iedereen in verwarring achterlatend.

2

Een beeld van Reinaert vindt u op het zegel van Luxemburg, waar naast de vos ook Koning Nobel en de andere dieren te zien zijn (1). Het frankeremachinestempel uit Bochum (2) laat zien dat Reineke Fuchs ook in Duitsland grote bekendheid geniet.

Een andere schelm, Tijl Uilenspiegel, is vooral aan het eind van de middeleeuwen heel populair geworden. België heeft twee zegels aan deze figuur gewijd: één uit 1944, waarop we Tijl zien samen met zijn geliefde Nele (3), en één uit 1979, uitgegeven t.g.v. het 10-jarig bestaan van de Action Laïque (Lekenwerk) (4). Tijl is een schelm "pur sang". Iedereen weet hij voor de gek te houden, te bedriegen en op te lichten. Wat is er aan die (rot-)streken nu zo gemakkelijk voor de lezer? Tijl leeft volgens het motto "Wie niet sterk is, moet slim zijn".

3

4

5

Dat geldt ook voor de middeleeuwse burger, die alleen door slimheid de macht, van de heersende standen, de adel en de geestelijkheid, kan breken en de maatschappij naar zijn hand kan zetten. Alleen door slim de zwakke plekken van zo'n systeem uit te buiten, kan hij hogerop komen. Dit is exact wat Tijl voortdurend doet: mogelijkheden genoeg dus om zich met deze schelm te identificeren.

Het feit dat de negentiende-eeuwse roman van Charles de Coster over Tijl Uilenspiegel een best-seller is geworden, geeft aan dat in het Vlaanderen van die tijd de herkenning van die situatie nog steeds aanwezig is.

Ook in het buitenland is Tijnl Uilenspiegel populair. Zo vinden we in Duitsland, zijn land van herkomst, verschillende afbeeldingen: een zegel uit 1977, waarop vier schelmenstreken zijn afgebeeld (5), een stempel van het Deutsches Fastnacht (Carnavals) Museum in Kitzingen (6), en een stempel van Heidenheim, waar de ballade van Uilenspiegel werd opgevoerd in het kader van de Volksspiele (7).

Wel een bewijs dat de schelm met de uil en de spiegel tot in onze tijd populair is gebleven.

J. Tolsma

Uit: *Grunopast*